

شعبہ امتحان

جغرافیہ یا استاد مسعود انبارلو

فصل اوّل

جغرافیا چیست؟

جغرافیا علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط است

انسان در طول تاریخ تلاش کرده است که ناشناخته های جهان هستی را معلوم و با استفاده از علوم مختلف، وضع زندگی خود را بهبود بخشد.

یکی از علوم می که به جرأت می توان گفت از قدیمی ترین دانش های بشری به شمار می رود، جغرافیاست.

نقش علوم مختلف مانند جغرافیا در بهبود زندگی بشر

پدر علم جغرافیا

اراتوستن

واژه جغرافیا اولین بار توسط کدام دانشمند یونانی به کار برده شد؟

جغرافیا شامل کلمات (GEO زمین) و (GRAPHY ترسیم) می باشد یعنی ترسیم زمین.

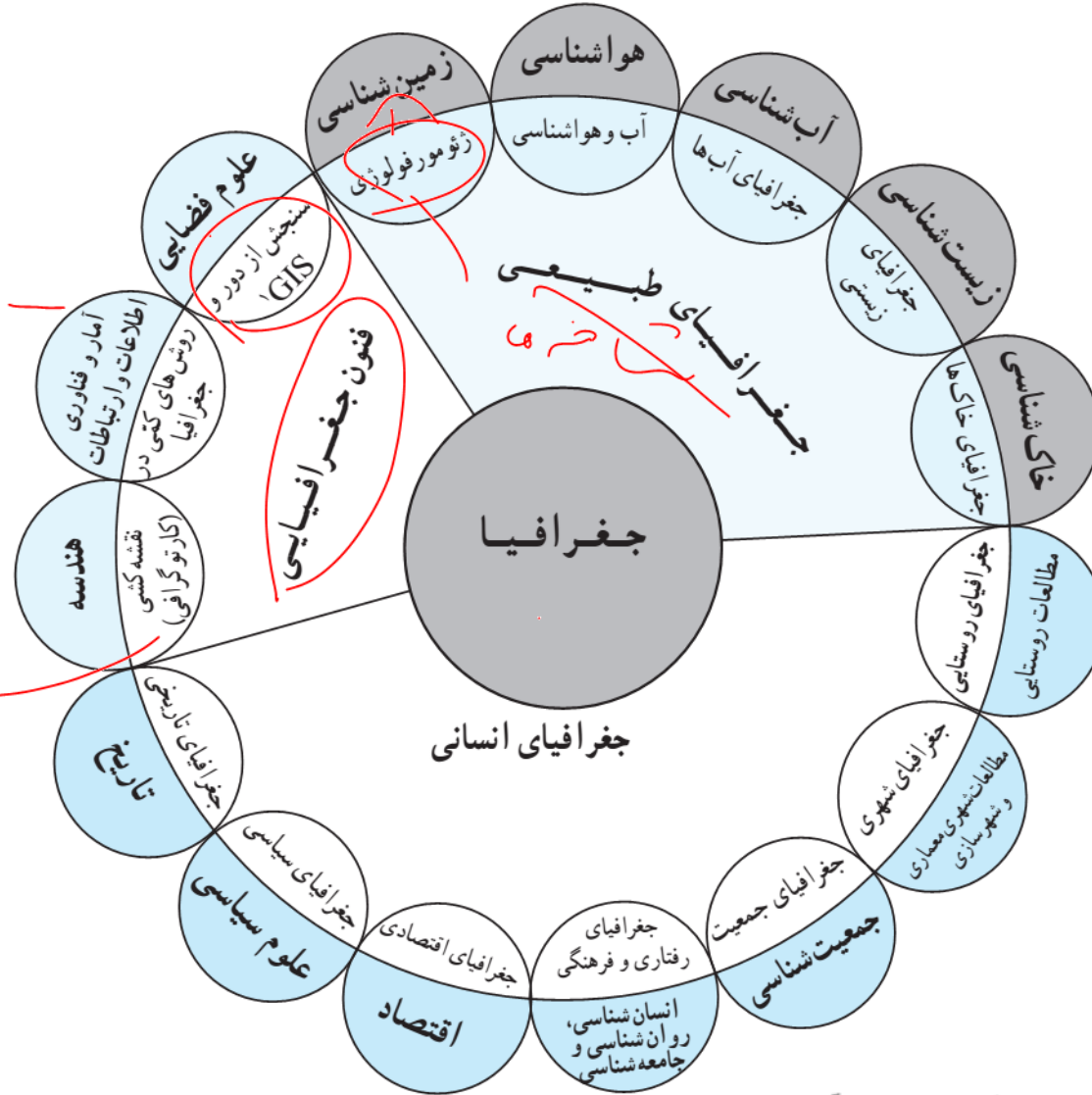
مفهوم لغوی جغرافیا

«مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان»

تعریف جغرافیا از نظر اراتوستن

بردی (= علوم مستقل)

زیر شاخه‌ها

ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

۱- مکان ✓

۲- روابط متقابل انسان با محیط ✓

اطلاع از مفاهیم پایه ای هر علم برای درک آن لازم و ضروری است؛ به همین دلیل با برخی از مهم ترین مفاهیم جغرافیا آشنا می شویم که مکان و روابط متقابل انسان با محیط است.

دو عامل مهم در جغرافیا:

انسان و محیط دو عامل مهم در علم جغرافیا است

محیط طبیعی، مجموعه ای متعادل است.

با ورود انسان،
زمینه های تغییر در محیط فراهم می شود. هوش و استعداد انسان
به او در جهت تغییر کمک میکند تا از محیط خود بهره مند شود.

انسان چگونه توانست تا
از محیط خود بهره مند شود؟

در دهه های اخیر، فناوری به کمک انسان آمده و سبب شده است که انسان در
محیط، تأثیر بسیاری بگذارد. فناوری های جدید، انسان را قادر به بهره برداری
از اعماق زمین کرده و میزان دسترسی انسان را گسترش داده است.

چه عواملی
موجب
گسترش
دسترسی
انسان
بر محیط
شود؟

۲- روابط متقابل انسان با محیط

محیط جغرافیایی چیست و چگونه به وجود می آید؟

انسان برای رفع نیازهای خود به تغییر محیط دست می زند و در نتیجه محیط طبیعی به محیط جغرافیایی تبدیل می شود.

محیط جغرافیایی از تعامل بین محیط طبیعی و محیط انسانی به وجود می آید.

شکل ۶ - سازه های آبی شوشتر - نماد رابطه صحیح انسان با محیط - خوزستان

دو گونه عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی

کشاورزی و رفع نیازها

۱- هرک توان ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها

قطع بی رویه درختان جنگل

۲- نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته ها

به نظر شما کدام یک از این عملکردها تعادل محیط را در مدت طولانی حفظ می کند؟

کشاورزی در حدی که فقط نیازهای انسان را تامین کند تعادل محیط را در مدت طولانی حفظ می کند.

کلی نگرى یا دید ترکیبی

روش مطالعه
در جغرافیا

کل نگرى یا دید ترکیبی در جغرافیا

چگونگی شکل گیری محیطهای جغرافیایی، که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است، سبب می شود جغرافی دان با دید ترکیبی یا کل نگرى، موضوعات را مطالعه و بررسی کند؛ زیرا اجزاء و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با یک دیگر عمل می کنند.

چرا روش
مطالعه
در جغرافیا
کلی نگرى یا
ترکیبی است؟

دید ترکیبی به جغرافیدان کمک می کند تا به طور همه جانبه و جامع، پدیده ها را با تمام ویژگی های آن در یک مکان مورد مطالعه قرار دهد؛

اهمیت دید
ترکیبی برای
جغرافی دان

۱ - دو مفهوم اساسی دانش جغرافیا را بنویسید. مکان و مکان را به مقابله انسان و محیط

۲ - با توجه به شاخه‌های جغرافیای انسانی جدول زیر را تکمیل کنید:

انسان‌شناسی، روان‌شناسی	جغرافیای انسانی (۲)	اقتصاد	جغرافیای اقتصاد (۴)	مطالعات شهری معماری و شهرسازی	جغرافیای شهر (۶)
مطالعات روستا (۱)	جغرافیای روستایی	جهت‌شناسی (۳)	جغرافیای جمعیت	کام تاریخ (۵)	جغرافیای تاریخی

درس ۲

روش مطالعه در جغرافیا

گردوغبار در مناطق غربی ایران

بهر اهواز

سوالات کلیدی جغرافیا با توجه به دو تصویر در مورد ریزگردها

سؤال **کجا**، با رکن اساسی جغرافیا یعنی **مکان** وقوع پدیده ها سروکار دارد. این اتفاق در کجا رخ داده است؟ (جنوب و غرب کشور).

سؤال **چه چیز**، بر ماهیت هر پدیده یا مسئله، دلالت دارد؛ مثال: چه اتفاقی رخ داده است؟ (وجود ریزگردهای بیش از حد مجاز در هوا).

سؤال **چرا**، به علت وقوع پدیده می پردازد. چرا این پدیده به وجود آمده است؟ (تداوم خشکسالی در سال های اخیر).

سؤال **چه موقع**، بر روند زمانی موضوعات می پردازد. چه زمانی این پدیده، شدت می یابد؟ (فصل گرم سال).

تمرین جوابی

سؤال **چه کسی** یا **چه کسانی**، انسان و روابط متقابل او را با محیط، مورد توجه قرار می دهد. چه کسانی یا کدام فعالیت ها و برنامه های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟ (بی توجهی به تثبیت خاک).

سؤال **چطور**، به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده می پردازد. زمینه های به وجود آورنده این پدیده چیست؟ (قطع درختان، از بین رفتن دریاچه ها، باتلاق ها، واحه ها و...)

چه چیزی سبب شد تا انسان نسبت به ناشناخته ها آگاهی و شناخت پیدا کند؟

حس کنجکاوی انسان درباره جهان و زندگی و مسائل گوناگون آن سبب شده است که انسان تلاش کند نسبت به ناشناخته ها، آگاهی و شناخت پیدا کند.
امروزه برای پاسخ به حس کنجکاوی و شناخت جهان، روش های علمی مختلفی وجود دارد.

مراحل تحقیق و پژوهش در جغرافیا

- ۱- طرح سؤال و بیان مسئله
- ۲- تدوین فرضیه
- ۳- جمع آوری اطلاعات
- ۴- پردازش اطلاعات
- ۵- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

نکات مهم در مورد طرح سوال و بیان مسئله توسط پژوهشگر چیست؟

- ۱- ابتدا باید مسئله خود را به صورت **واضح و روشن** بیان کند.
- ۲- بهتر است صورت مسئله به **شکل سؤالی**، نوشته، و از عبارات خبری یا جملات کلی و نامعلوم جلوگیری شود.
- ۳- در این مرحله، پژوهشگر از خود می پرسد انجام این پژوهش چه **اهمیتی** دارد؟ **اهمیت ضرورت تحقیق**
- ۴- مطالعه **سابقه و پیشینه مسئله** و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است. او با این کار نسبت به موضوع، **اطلاعات بیشتری پیدا می کند** و مهمتر از همه، پی می برد سؤالی که برایش پیش آمده **قبلا پاسخ داده شده است یا خیر**.

چرا فرضیه سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است؟

زیرا فرضیه ها در هر پژوهش، نقش راهنما را دارد و به فعالتهایی جهت می دهد که قرار است انجام شود.
پژوهشگر با توجه به مسئله خود، پیشنهادها و خبرهای اولیه را در چارچوب مسئله پژوهش خود ارائه میکند.

فرضیه های پژوهشگر به چه عواملی بستگی دارد؟

به میزان دانش، تجربیات و سوابق پژوهشی در دسترس او بستگی دارد.

گام دوم: تدوین فرضیه

مهم ترین
منابع
اطلاعاتی
جغرافی دان

الف) روش کتابخانه ای:

این روش در تمامی پژوهش های علمی، مورد استفاده قرار می گیرد. در برخی از آنها تمام تلاش پژوهشگر در کتابخانه صورت می گیرد و در برخی دیگر، بخشی از پژوهش در آنجا انجام می شود.

ب) روش میدانی:

- پژوهشگر در این روش برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط و برقراری **ارتباط مستقیم با مکان** مورد مطالعه به گردآوری اطلاعات بپردازد.
- **پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده**، از جمله ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی است.

گام سوم

پردازش اطلاعات چیست؟

پس از جمع آوری، استخراج و طبقه بندی اطلاعات، مرحله پردازش است. یعنی:
حذف اطلاعات غیر ضروری و حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش و تجزیه و تحلیل
اطلاعات آغاز می شود.

گام چهارم: پردازش اطلاعات

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات چگونه توسط پژوهشگر انجام می شود؟

– در مرحله آخر، پژوهشگر با تجزیه و تحلیل اطلاعات، پاسخ مسئله پژوهش را می یابد.
– او ضمن ارائه دلایل علمی و منطقی به تأیید یا رد فرضیه یا فرضیه های خود می پردازد.

در صورتی که فرضیه یک پژوهشگر رد شود چرا نباید دلسرد شود؟

پژوهشگر نباید دلسرد شود و پژوهش خود را بیهوده پندارد، زیرا این پژوهش به کسانی که با این سؤال مواجه شده اند پاسخ می دهد و از طرح دوباره آن جلوگیری می کند.

۳- هر کدام از عبارتهای ستون سمت راست مربوط به کدام سؤال کلیدی در جغرافیا در ستون سمت چپ است؟ (در ستون سمت چپ یک مورد اضافی است)

(الف) به روند زمانی موضوعات می پردازد.	(۱) چه چیز
(ب) به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده می پردازد.	(۲) کجا
(ج) بر ماهیت هر پدیده یا مسئله دلالت دارد.	(۳) چه کسی
(د) با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیدهها سر و کار دارد.	(۴) چگونه
	(۵) چه موقع

۴- سامان و پیمان پژوهشی برای فعالیت کلاسی انجام داده‌اند که موضوع آن «تأثیر آلودگی‌های شهر تهران بر مشاغل» است. هریک از اقدامات آن‌ها مربوط به کدام گام‌های پژوهش است؟

الف سامان طی گفت‌وگو با محمد بیان کرد که: «به نظر می‌رسد آلودگی شهر تهران در ماه‌های آذر و دی تشدید می‌گردد.» فرضیه (گام دوم)

ب پیمان برای بررسی تأثیر آلودگی بر مشاغل، با کسبه خیابان‌های مختلف شهر گفت‌وگو کرد. جمع‌آوری آدرس‌ها و اطلاعات (گام سوم)

پ سامان و پیمان معتقدند که بین افزایش آلودگی و شدت سرما ارتباط مستقیم وجود دارد. نتیجه‌گیری (گام پنجم)

ت سامان و پیمان اطلاعاتی را که از گفت‌وگو با کسبه و ایستگاه‌های سنجش آلودگی در سطح شهر، به دست آورده بودند، تحلیل و بررسی کردند.

تجزیه و تحلیل = گام چهارم (پردازش اطلاعات)

درس ۳

موقعیت جغرافیایی ایران

تعریف موقعیت جغرافیایی

محل قرار گرفتن هر پدیده در سطح کره زمین، موقعیت جغرافیایی آن پدیده است.

انواع موقعیت جغرافیایی

موقعیت ریاضی یا مطلق

محل دقیق هر پدیده یا مکان، با توجه به طول و عرض جغرافیایی، موقعیت مطلق یا ریاضی آن محل است.

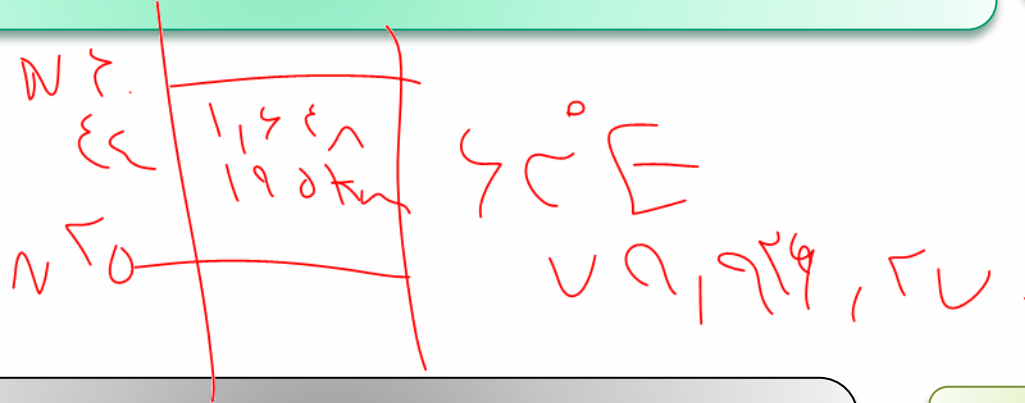
مضامات

موقعیت نسبی

محل قرارگیری هر مکان، نسبت به پدیده های طبیعی یا انسانی پیرامون خود، موقعیت نسبی آن مکان است.

ایران در عرض جغرافیایی ۲۵ تا ۴۰ درجه در جنوب منطقه معتدله نیمکره شمالی قرار گرفته و همچنین در ۴۴ تا ۶۳ درجه طول شرقی واقع شده است.

۱- موقعیت ریاضی یا مطلق ایران

موقعیت نسبی ایران

ایران از موقعیت نسبی ممتازی برخوردار است؛ زیرا در مجاورت خلیج فارس و تنگه هرمز قرار گرفته است.

موقعیت جغرافیایی ایران

ارزش و نقش ارتباطی بین سه قاره افریقا، اروپا و آسیا که در گذشته اهمیت داشته و اکنون نیز به عنوان حلقه ای از زنجیره حمل و نقل کالا و نفت، اهمیت خود را حفظ کرده است.

بزرگترین منبع انرژی جهان، ذخایر با ارزشی دارد، زیرا حدود ۶۶ درصد ذخایر نفت جهان و ۲۸ درصد ذخایر گاز طبیعی را در خود جای داده است.

درآمدها و دلارهای ناشی از صدور و فروش نفت خام، منطقه خلیج فارس را به صورت یکی از کانون های ثروتمند جهان در آورده است و این بازار بزرگ مصرف، آن را به کانون توجه صادر کنندگان کالاهای صنعتی و غیر صنعتی تبدیل کرده است.

این منطقه، ارزش فرهنگی و سیاسی دارد زیرا خلیج فارس در مرکز و قلب ناحیه جغرافیایی و سیاسی جهان اسلام قرار دارد.

اهمیت منطقه خلیج فارس و تنگه هرمز

مرز مهمترین عامل تشخیص و جدایی هر کشور از کشور همسایه است و نشان می دهد سرزمین یک کشور تا کجا امتداد دارد.

ایران کشور وسیعی است که حدود **۸۷۵۵** کیلومتر، مرز مشترک سیاسی با همسایگانش دارد و جزء کشورهای پر همسایه است و با **۱۵** کشور همسایه است. ایران با ۷ کشور مرز خشکی دارد.

تعریف مرز سیاسی:

طول مرزهای سیاسی
و تعداد همسایگان ایران:

مرزهای سیاسی ایران

مرزهای خشکی

مرزهای هوایی

مرزهای آبی

انواع مرزهای سیاسی

۵ - درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید.

الف) جمله «ایران در غرب آسیا قرار دارد.» به موقعیت ریاضی کشور ما می‌پردازد.

ب) راه‌های آبی نسبت به سایر راه‌های ارتباطی، امکان روابط بازرگانی بیشتری را فراهم می‌کنند.

ج) نام دیگر موقعیت ریاضی، موقعیت مطلق است.

د) ایران با هشت کشور، مرز خشکی و آبی دارد.

۶ - عبارت مناسب را از داخل کمانک () انتخاب کنید.

الف) محل دقیق هر پدیده یا مکان، با توجه به طول و عرض جغرافیایی، موقعیت (مطلق - جغرافیایی) گفته می‌شود.

ب) (تنگه هرمز - دریای عمان)، آبراهه هلالی شکلی است که آب‌های آزاد اقیانوس هند و دریای عمان را به خلیج فارس متصل می‌کند.

ج) راه‌های آبی، امکان روابط (بازرگانی - تفریحی) بیشتری را فراهم می‌کند.

درس ۴

ناهمواری های ایران

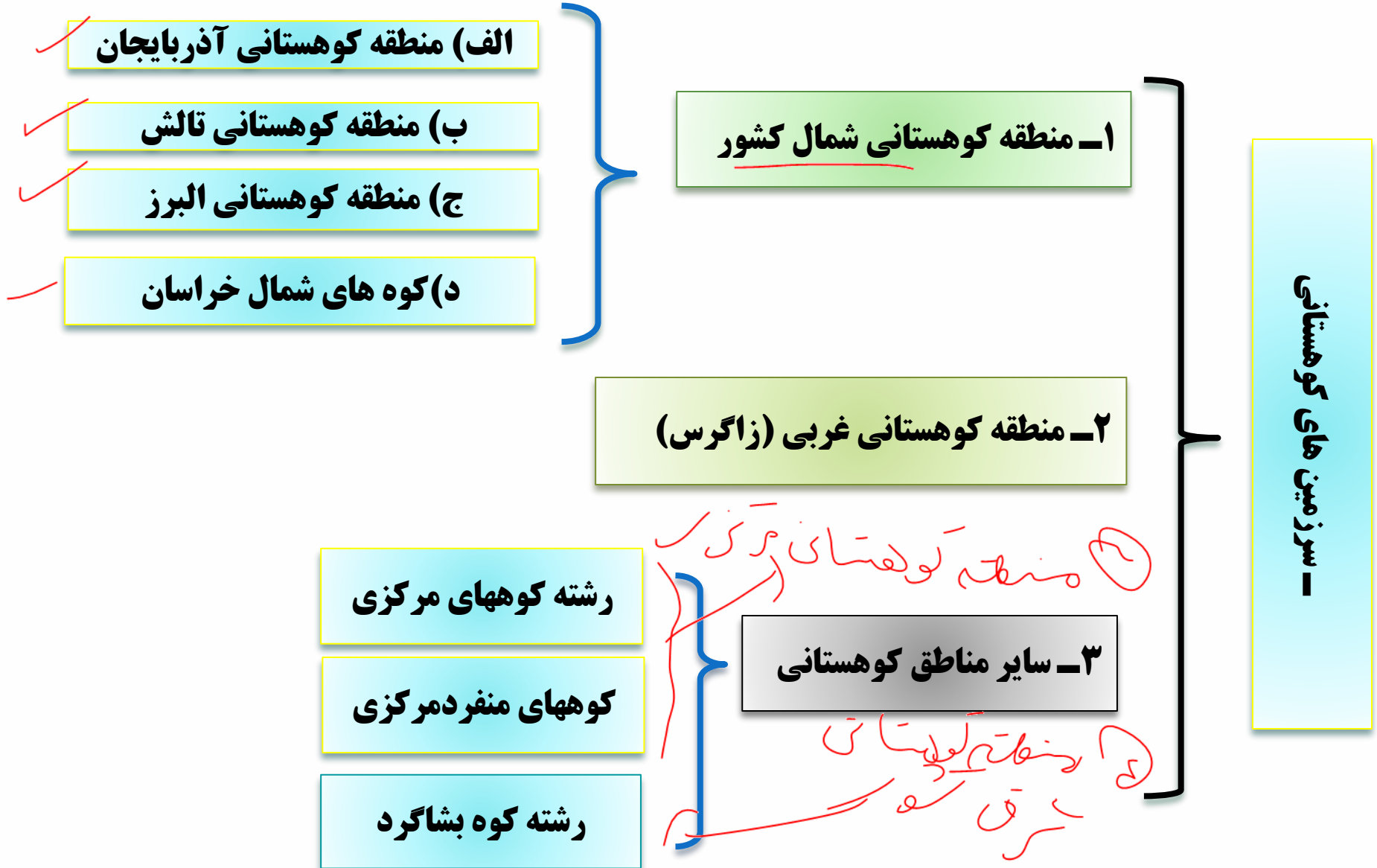
اهمیت ناهمواری ها

اهمیت مطالعه
ناهمواری ها

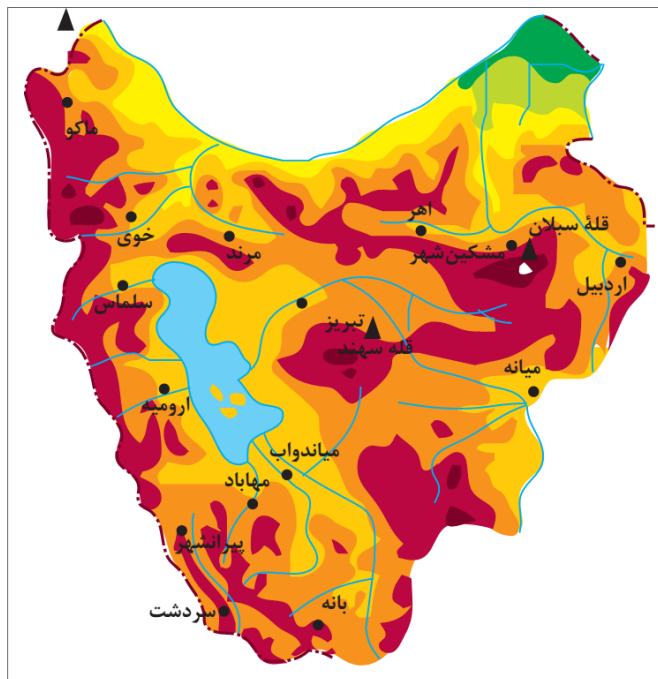
با شناسایی و مطالعه ناهمواری های کنونی کشور و سرگذشت تغییرات آنها می‌توانیم برای آینده، برنامه ریزی دقیق تری داشته باشیم.

پراکنندگی
جغرافیایی نواحی
کوهستانی کشور

شمالی، شمال غربی، غربی، شرق و نواحی پراکنده ای از مرکز کشور را دربر گرفته است.

دو رشته کوه **ارسباران** (قره باغ) در شمال و رشته کوه **مرزی ایران و ترکیه** (مانند قله آرارات) شمال و غرب این منطقه را دربر گرفته است. علاوه بر این کوه ها، دو توده کوهستانی مهم دیگر، به نامهای **سهند** و **سبلان** بر اثر فوران آتشفشانی در این منطقه وجود دارند.

نقشه پراکندگی ناهمواری های منطقه کوهستانی آذربایجان

کوهستان تالش با جهت شمالی - جنوبی، منطقه آذربایجان را از کناره های دریای خزر جدا کرده است. شیب عمومی این کوهها به سمت خزر بیش از منطقه آذربایجان است و آب های جاری از آنها با سرعت به دریای خزر، وارد می شود. بلندترین قله آن آق داغ نام دارد.

لغزوداغ

کوههای تالش

دانه های
سنگ مره
دره خوش بیدار
منجیل
جبهه غربی - گرم

- ۱- کوه های البرز از **تنگ منجیل** شروع شده و در امتداد غربی - شرقی تا کوه های **شاهکوه** در نزدیکی شاهرود و دره خوش ییلاق ادامه دارند.
- ۲- **دامنه های این کوه ها معمولاً به سمت شمال و یا جنوب است** و در آن دره های وسیع و عمیقی هست، که رودهایی چون چالوس و هراز در آنها جریان دارد.
- ۳- بخش بزرگی از این چین خوردگی وسیع، حاصل **کوه زایی (چین خوردگی) مواد رسوبی طی میلیون ها سال** است.
- ۴- **فعالیت های آتش فشانی** در دوره کواترنر سبب شکل گیری **قله دماوند** در این رشته کوه شده است.
- ۵- مراکز جمعیتی بسیاری در امتداد کوهستان های البرز مستقر شده است و یکی از **کانون های عمده فعالیت های اقتصادی کشور به شمار می رود.**

تفصیل - تصاویر - نام کوه

در شمال شرق ایران

۱- این کوه ها به شکل منظم و موازی در شمال شرقی ایران قرار دارند.
 ۲- از رشته کوه های مهم کوه های شمال خراسان، می توان هزار مسجد، آلاداغ و در اطراف نیشابور، بینالود را نام برد.

کوه زاویه

کوه راج

د) کوه های شمال خراسان

ویژگی های رشته کوه زاگرس

- ۱- چین خوردگی های دیواره ماندی با دره های موازی و به طول صدها کیلومتر
- ۲- چشم انداز نواحی کوهستانی غربی کشور از کردستان با جهت شمال غربی - جنوب شرقی تا تنگه هرمز را تشکیل داده است.

با مراجعه به نقشه مقابل قلّه های بلند این رشته کوه را مشخص کنید.
 قلّه دنا
 قلّه زردکوه
 قلّه الوند

کردستان
 شمال غربی
 جنوب شرقی
 تانگه
 با مراجعه به نقشه مقابل
 قلّه های بلند این رشته کوه را مشخص کنید.
 قلّه دنا
 قلّه زردکوه
 قلّه الوند

زاگرس چگونه به وجود آمد؟

- ۱- رشته کوه زاگرس از برخورد دو صفحه شبه جزیره عربستان و صفحه اوراسیا به وجود آمده است.
- ۲- این چین خوردگی ها پس از تشکیل، به حالت اولیه باقی نماند و طی میلیونها سال به علت فرسایش تغییر شکل یافته است.

گنبدهای نمکی
 زاگرس

یکی از زیباترین و فعال ترین پدیده های رشته کوه زاگرس، گنبدهای نمکی است که لایه های نمک به شکل گنبدهایی بین لایه های رسوبی قرار گرفته است.

موقعیت جغرافیایی کوه
های مرکزی ایران

انواع ناهمواری های مناطق
مرکزی ایران

اگر سه نقطه کوه جغتای در خراسان رضوی، گردنه آوج در استان همدان و قله کوه بزمان یا خضر زنده در سیستان و بلوچستان را به یکدیگر وصل کنید، مثلی تشکیلی میشود که سایر ناهمواریهای کشور در آن قرار دارد.

ناهمواریهای این منطقه دو نوع است:
۱- بخشی کوههای چین خورده به شکل رشته کوه که به آنها کوه های مرکزی (رشته کوه مرکزی) گفته میشود.

۲- برخی توده های نفوذی آذرین که به آنها کوه های منفرد مرکزی می گویند.

۳- سایر مناطق کوهستانی (کوه های مرکزی و بشاگرد)

رشته کوه های
بشاگرد یا کوه های
مریخی

در جنوب استان سیستان و بلوچستان و اطراف چاله جازموریان در کرمان، منطقه **مکران** واقع شده است که در آن رشته کوه های بشاگرد با ارتفاع نسبتاً کم و فرسوده ای وجود دارد. در این کوه ها، **فرسایش، شکل های زیبایی با دره ها، چاله ها و گودال های عمیق** ایجاد کرده است که آن ها را «**ناهمواری های مریخی**» هم گفته اند.

گل فشان های
منطقه

در استان های هرمزگان و بلوچستان جنوبی در فاصله این ناهمواری ها تا دریای عمان، چندین گل فشان وجود دارد که همانند چشمه های گلی می جوشد، اما فعالیت آنها کم و زیاد می شود. **علت فعالیت این چشمه های جوشان، فعالیت های زمین ساختی است.**

انواع سرزمین های هموار

در بین نواحی کوهستانی مناطقی دیده میشود که ارتفاع آنها کم است. این نواحی دشت ها و جلگه ها است.

علل پیدایش دشت ها

- برخی دشت ها در هنگام چین خوردگی ها و در حد فاصل تاقدیس ها* (در میان ناودیس ها*)، ایجاد شده اند (مانند دشت کاکان در فارس). همچنین دشت نهاوند در استان همدان نیز بر اثر انباشت مواد حاصل از فرسایش در نواحی پست به وجود آمده است.
- پاره ای از دشت ها حاصل انحلال مواد آهکی و هموار شدن زمین ها هستند (مانند ماهی دشت کرمانشاه و دشت ارزن در فارس).
- برخی از دشت ها در نتیجه گسل خوردگی و فرورنشست بخشی از پوسته زمین شکل گرفته اند که فرسایش بادی و آبی، ناهمواری های جدیدی در سطح آنها را تشکیل داده است (مانند دشت لوت).

جلگه ها

عوامل پیدایش جلگه ها: تراکم آبرفت، عمق آب، مقاومت سنگ و ساختمان زمین

۷ - عبارت مناسب را از داخل کمانک () انتخاب کنید.

الف

دشت (ماهی دشت - کاکان) حاصل انحلال مواد آهکی و هموار شدن زمین است.

ارزن

۸ - ناهمواری‌های ایران در یک تقسیم‌بندی کلی به چه دسته‌هایی تقسیم می‌شوند؟
آرسته - کوهستان - دشت و هموار

۹- با توجه به نقشه زیر به سؤال پاسخ دهید.
 جاهای خالی در نقشه را با کلمات مناسب کامل کنید.

(۱) صفتان (= خراسان رضوی)
 (۲) لوه زمان (خضرزنده)

۱۰ - دو مورد از علل پیدایش جلگه‌ها را بیان کنید. - راکم آب برمت - کمن آب - مقاومت سنگ

درس ۵

آب و هوای ایران

سردتر

(الف) عرض جغرافیایی

(ب) قرار گرفتن ایران در کمربند پرفشار جنب حاره ای

(پ) نزدیکی به دریاها و دوری از آن و منابع رطوبتی

هر چه به آب هوای سردتر
در کمربند کانه مرطوبتر

۱- موقعیت جغرافیایی

۲- میزان ارتفاع و جهت کوهستان ها

۳- ورود توده های هوا به کشور

عوامل مؤثر بر آب و هوای ایران و گوناگونی آن

Sun rays

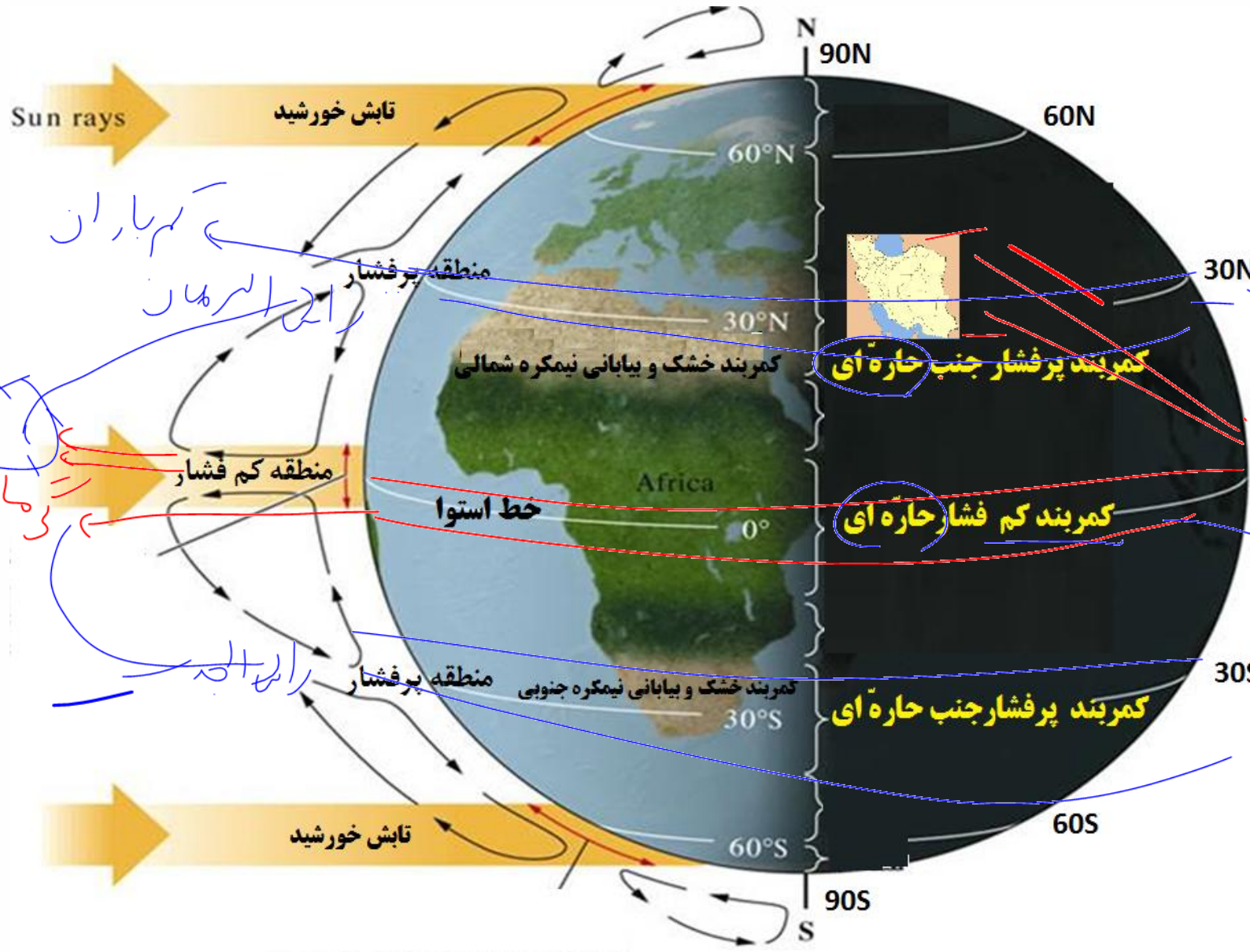
تابش خورشید

بهاران
راحتی و گرمی

گرمای همیشگی

راحتی و خنکی

گرم و خشک

سپلاول
گرم و مرطوب

کمربند پر فشار جنب حاره ای

کمربند کم فشار حاره ای

کمربند پر فشار جنب حاره ای

غرب د شمال عرب

سر

سر

توده هوای مرطوب غربی: رطوبت دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس را در دوره سرما به داخل ایران منتقل و برف و باران به همراه دارد.

توده هوای سودانی: گاهی در ماههای سرد سال رطوبت دریای سرخ را به کشور ما می آورد و باعث بارندگی می شود.

توده هوای گرم و خشک: در دوره گرما هوای گرم را از عربستان به ایران وارد می کند و باعث افزایش شدید دما می شود.

توده هوای سرد و خشک سیبری: در دوره سرما وارد ایران شده باعث سردی و خشکی هوا در زمستان و موجب بارش در سواحل خزر می شود.

توده هوای مرطوب موسمی: برخی سالها در دوره گرما از اقیانوس هند به ایران نفوذ و موجب بارانهای سیلابی در جنوب شرق ایران می شود.

سنگ

بارش سیلابی

شکل ۱۱- توده های هوا که در طول سال وارد کشور می شوند.

۱- عامل پرفشار جنب حاره ای

لوت = زمان معتدل

۲- جهت رشته کوه های بلند البرز و زاگرس

دشت گور → البرز و زاگرس شرق ایران

۳- دور بودن از دریاها و منابع رطوبتی

علت به وجود آمدن بیابانها در ایران

آب و هوا و سلامت

یکی از شاخه های دانش جغرافیا، جغرافیای پزشکی است.
جغرافیای پزشکی در زمینه پراکندگی تأثیرات عوامل محیطی بر سلامت انسان مطالعه می کند؛

به عنوان مثال، تشدید آلودگی هوای کلان شهرها و مناطق صنعتی کشور و یا آلودگی هوای استان های نیمه غربی کشور به وسیله ریزگردها، سلامت جسمی و روحی عده زیادی از هم وطنان را به خطر انداخته است.

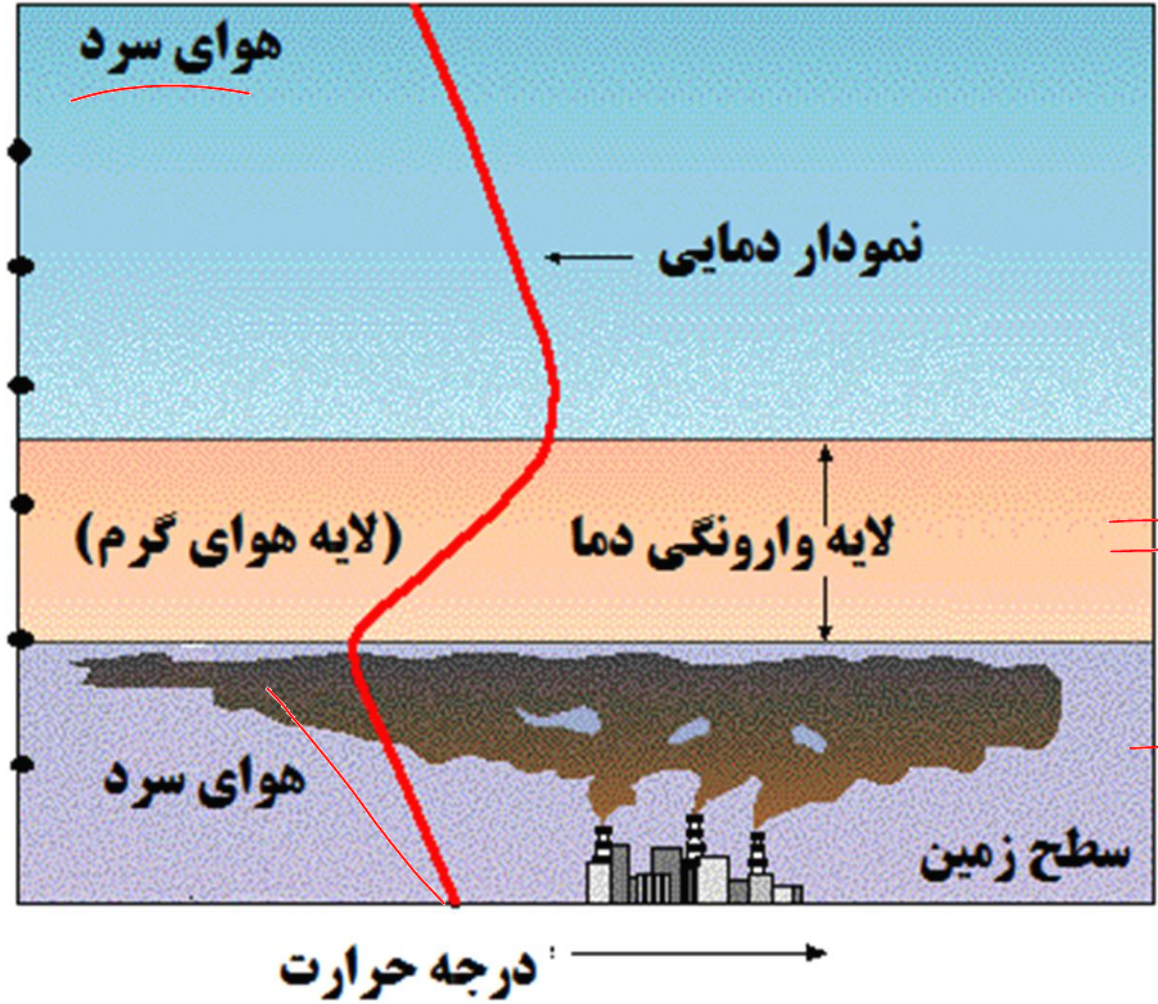
آیا می توانید دیگر تأثیرات آب و هوا را بر فعالیت های انسان بیان کنید؟

آب و هوا بر خلق و خوی انسان
 تاثیر زیادی دارد. آب و هوا
 بر رفتار انسان اثر دارد. تغییرات
 آب و هوایی در وقوع جنگ ها
 اثر دارد و....

شکل ۲۰- آلودگی هوا - تهران ۱۳۹۴

وارونگی دما
 فصل سرد
 تهرها صنعتی
 و رجهیت
 ۱۰۰۰ m
 ارتفاع به متر

سبک
 سرد

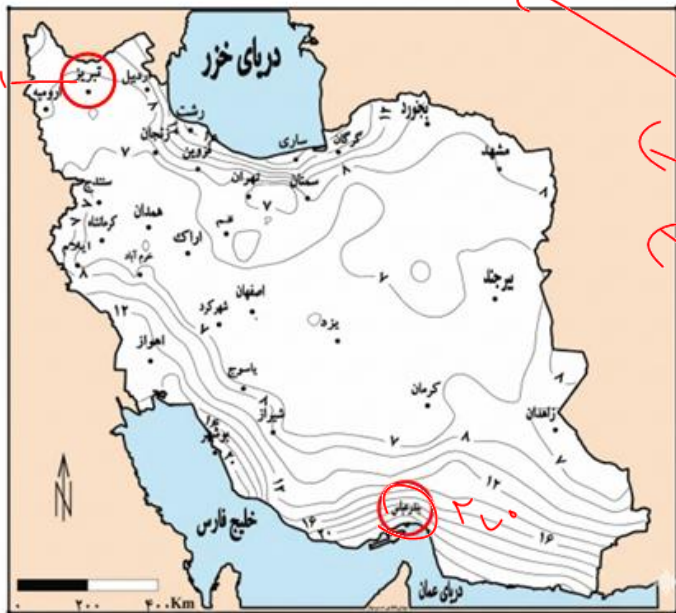
وارونگی دما

۱۱ - جدول زیر را کامل کنید.

نام توده هوا	جهت نفوذ به کشور	زمان ورود به کشور	منشأ	اثر آب و هوا
مرطوب تری	شمال غرب ایران	فصل سرد - زمستان	دریاها مدیترانه اقیانوس اطلسی	برف و باران
سگ و خشک	جنوب و جنوب غرب	فصل گرم	<u>عربستان</u>	افزایشی شدید

۱۲- با توجه به عرض جغرافیایی دو شهر بندرعباس و تبریز بر روی نقشه، این دو شهر را از نظر تابش خورشید و تأثیر آن بر دما، با یکدیگر مقایسه کنید. *کتابی جغرافیای (زاویه تابش خورشید)*

۲۰°

۲۷°

۱۳ - مهم ترین سامانه بارشی در ایران کدام است و چه تأثیری دارد؟
توده هوای مرطوب غربی (مدریترا نه اس) در فصل سرد از مدریترا نه دایمیازس اطللس
برف دباران

درس ۶

منابع آب ایران

۱- در ایران بیشتر بارش ها در اواخر فصل پاییز تا اوایل فصل بهار رخ میدهد، به این دلیل هر چه به پایان این دوره نزدیک تر می شویم، آب دهی رودها بیشتر می شود. *خوردن*

۲- با توجه به ناهمواری ها و جهت آن ها، هر چه از غرب به سمت شرق کشور برویم، مقدار آب رودها کم تر می شود.

۳- رودهایی که از کوهستان های بلند و برف گیر تغذیه می شوند، دائمی هستند. اگر این رودها در نواحی مرطوب، جریان یابند مقدار آب آنها بیش تر خواهد بود.

۴- رودهای مناطق نسبتاً خشک بیشتر طغیانی، تصادفی و اتفاقی، و مقدار آب آنها در سال های مختلف متفاوت است.

ویژگی های رودهای ایران

در مناطق کوهستانی، مکان هایی وجود دارد که آب بخش هایی از رودها را تأمین می کنند. به این مکان ها **کانون های آبگیر** می گویند. کانون های آبگیر در حد فاصل حوضه های آبریز قرار دارند و بر خط تقسیم آب های محلی منطبق هستند.

گاهی آب کانون های آبگیر وارد چندحوضه آبریز نزدیک خود می شوند. بنابراین رودهایی که از کانون های آبگیر سرچشمه می گیرند ممکن است در جهات مختلف جریان یابند.

با استفاده از نقشه زیر بگویند چند نوع کانون آبگیر داریم؟

۱- کانونهای آبگیری که بیش از ۵۰۰ میلیمتر بارش داشته باشند و حداقل در هشت ماه از سال، این بارشها اتفاق بیفتد، به آنها کانون های دائمی میگویند. **کانون های آبگیر دائمی** را روی نقشه مشخص کنید. (در غرب کشور مثال است)

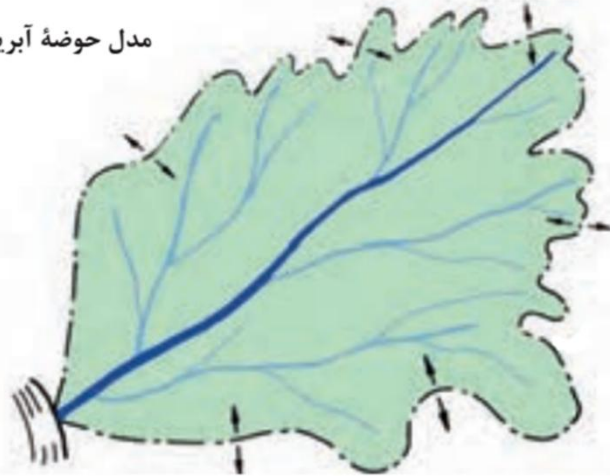
۲- اگر کانون های آبگیر در فصول سرد سال، ذخیره برف خود را تا ابتدای ماه های گرم سال حفظ کنند، بدون توجه به میزان بارش و زمان آن جزء کانون های فصلی به شمار می رود. **کانون های آبگیر فصلی** را روی نقشه مشخص کنید. (شمال غرب)

۳- در کوهستان های نزدیک به مناطق گرم و خشک، که گاهی بارش های کوتاه و اتفاقی رخ می دهد، نوعی کانون **آبگیر موقت** شکل می گیرد که آنها را کانون های اتفاقی می نامند. کانون های آبگیر اتفاقی را روی نقشه مشخص کنید. (در شرق و جنوب شرق)

حوضه آبریز

به محدوده ای که با توجه به شکل زمین و شیب ناهمواری ها، آب های جاری را به سوی پایین ترین نقطه آن هدایت کند، حوضه آبریز می گویند.

مدل حوضه آبریز

۱ دریاچه خزر

۲ طایف فارسی و دریای عمان

انواع حوضه آبریز

الف) حوضه آبریز خارجی:

یعنی رودهایی که آب آنها به دریاهای اطراف کشور می ریزد؛ اما در طول مسیر، مورد استفاده قرار نمیگیرند.

۱ خمر قوج
۲ ارومیه

ب) حوضه آبریز داخلی:

یعنی رودهایی که تمام آب آنها در کشور جریان دارد و وارد دریایچه های داخلی می شود.

۱ هدایت آبریز خرتی
۲ خرتی و صوبه خرتی

با توجه به نقشه صفحه ۵۱، نام حوضه های آبریز خارجی و داخلی را بنویسید.

حوضه های آبریز داخلی

- ۱- حوضه آبریز مرکزی
- ۲- حوضه آبریز دریاچه ارومیه
- ۳- حوضه آبریز شرقی
۴. حوضه آبریز قره قوم

حوضه های آبریز خارجی

- ۱- حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان
- ۲- حوضه آبریز دریای خزر

دریای خزر، پهنه آبی بزرگی است که در امتداد شمال به جنوب کشیده شده است.

این دریا از بقایای دریای عظیم تیتیسی است که زمانی بخش اعظم نیمکره شمالی را پوشانیده بود. از حدود ۶۰ میلیون سال پیش این دریا از بقیه آب های قدیمی جدا ماند و به شکل بزرگ ترین دریاچه جهان در آمد.

به دلیل وسعت زیاد، نام دریا را بر آن نهادند.

این دریا را به نام های مختلفی می نامند؛ از جمله دریای مازندران، کاسپین، قزوین، گرگان، طبرستان، هیرکانی و دریای دیلم. در حال حاضر نام آن، دریای خزر است و در نقشه های خارجی کاسپین نامیده میشود.

طول این دریا حدود ۱۲۰۰ کیلومتر و عرض متوسط آن ۳۰۰ کیلومتر است. مساحت آن با توجه به تغییرات سطح آب، متفاوت است. سطح آب این دریا از سطح آبهای آزاد حدود ۲۸ متر پایین تر است.

جهت امتداد دریای خزر

نحوه پیدایش دریای خزر

چرا به دریاچه خزر، دریا می گویند؟

نام های دریای خزر

میزان طول و عرض دریای خزر و میزان ارتفاع سطح آب دریای خزر

دریای مشترک با همسایگان

با توجه به نقشه دریای خزر، به این سوالات پاسخ دهید:
کشورهای همسایه این دریا کدامند؟ عمیق ترین بخش این دریا در کدام جهت قرار دارد و عمیق ترین نقطه آن چقدر عمق دارد؟

کشورهای
اطراف دریای
خزر

- ۱- **ایران** در جنوب دریای خزر
- ۲- **جمهوری آذربایجان** در غرب دریای خزر
- ۳- **روسیه** در شمال دریای خزر
- ۴- **ترکمنستان** در شرق دریای خزر
- ۵- **قزاقستان** در شرق و شمال شرق دریای خزر

طولانی ترین رودهایی که به این دریا می ریزند عبارت اند از رود **ولگا** و **اورال** از شمال، **سفید رود** و **هراز** از جنوب، رود **ترک** و **گرگان** از جنوب شرق و رود **کورا** و **ارس** از سمت جنوب غرب.

رودهای مهمی که به دریای خزر می ریزند

در این خلیج، جزایر مهمی هست که برخی از آنها مسکونی است. **جزایر خارک، لاوان، کیش، فرور، تنب بزرگ، تنب کوچک، ابوموسی، هنگام، لارک، هرمز.**

بزرگترین جزیره آن یعنی قشم و چندین جزیره کوچک دیگر، متعلق به ایران است.

جزایر خلیج فارس

از جمله دلایل اهمیت این خلیج، **تجارت دریایی و وجود منابع عظیم نفت و گاز در بستر آن و انواع ماهی و میگو است.**

خلیج فارس از مهم ترین مراکز صید و پرورش مروارید است. تنگه هرمز، که محل اتصال این خلیج به دریای عمان است یکی از مهم ترین مکان های نظامی جهان است.

اهمیت خلیج فارس

از جمله دلایل اهمیت این دریا، امکان دسترسی به همه آب های آزاد جهان، حمل و نقل کالا و مسافر از طریق راههای دریایی است. همچنین این دریا بر زندگی مردم ساحل نشین تأثیر بسیاری دارد و مشاغل گوناگونی را از جمله صیادی و پرورش ماهی و میگو را به وجود آورده است.

اهمیت دریای عمان

از زاهد تا کج

کشتی صیادی در دریای عمان

نقشه دریای عمان

۷- با توجه به ویژگی‌های هر گزینه، کلمه مناسب را برای آن انتخاب کنید.

دریاچه ارومیه - کرخه - سبلان - کاسپین - بوموسی

الف) جزیره مهم ایران در خلیج فارس می‌باشد. *بوموسی*

ب) رودی مهم که به خلیج فارس می‌ریزد. *کرخه*

ج) یکی از نام‌های قدیمی آن چیچست بوده است. *ارومیه*

د) دریاچه آتش‌فشانی که اغلب مواقع سال یخ بسته است. *سبلان*

۸ - در جمله زیر کلمات نادرست را تشخیص دهید و جمله صحیح را بازنویسی کنید.

در ایران بیشتر بارش‌ها در ~~اوایل~~ فصل پاییز تا ~~اواخر~~ فصل بهار می‌بارد، به این دلیل هرچه به پایان این دوره نزدیک‌تر می‌شویم، آبدهی رودها بیشتر می‌شود.

اواخر اوایل

درس ۲

ویژگی‌های جمعیت ایران

- ۱- پراکندگی جمعیت در ایران
- ۲- رشد جمعیت (رشد طبیعی و رشد مطلق جمعیت)
- ۳- ساختمان جمعیت (هرم سنی جمعیت و...)
- ۴- مهاجرت
- ۵- سیاست‌های جمعیتی

رشد طبیعی جمعیت

یکی از مباحث مهم جمعیت، بررسی میزان افزایش و کاهش جمعیت هر کشور است. متخصصان برای دستیابی به میزان افزایش و کاهش جمعیت، **رشد طبیعی جمعیت** را اندازه گیری می کنند.

برای اندازه گیری **رشد طبیعی جمعیت**، **میزان موالید و مرگ و میر را در یک سال مشخص از هم کم، و بر تعداد کل جمعیت تقسیم، و سپس آن را به درصد بیان می کنند.**

$$\text{رشد طبیعی جمعیت} = \frac{\text{میزان مرگ و میر} - \text{میزان موالید}}{\text{کل جمعیت همان سال}} \times 100$$

اگر میزان موالید ایران در سال 1395 از 1.362000 نفر و مرگ و میر آن 370.000 نفر باشد، میزان رشد طبیعی ایران، چند درصد است؟

$$\text{رشد طبیعی جمعیت} = \frac{1362000 - 370000}{79926270} \times 100 = 1.24 \text{ درصد}$$

رشد طبیعی

با توجه به اطلاعات به دست آمده، دریافتید که میزان **رشد طبیعی جمعیت** در جهان، **یکسان نیست**.
 برخی از کشورهای جهان **رشد بیش از ۳/۵ درصد** و برخی **رشد منفی** دارند.
البته نکته مهم در رشد جمعیت، این است که نه تنها عامل طبیعی زاد و ولد در آن نقش دارد، بلکه مهاجرت از عوامل تأثیرگذار بر رشد جمعیت کشورها به شمار می رود.
موالید و مرگ و میر، رشد طبیعی جمعیت را نشان میدهد که اگر مهاجرت را به آن اضافه یا از آن کم کنیم، رشد مطلق جمعیت را به دست خواهیم آورد.
 با کمک معلم خود و با استفاده از فرمول درصد رشد طبیعی جمعیت، فرمول رشد مطلق جمعیت را در پیرا بند (کادر) زیر بنویسید:

Handwritten notes in red ink:

- صاحبان وارد شده = ۲۰۰,۰۰۰ +
- مهاجران خارج شده = ۱۵۰,۰۰۰ -
- رشد مطلق جمعیت = ۵۰,۰۰۰ = ۱۵۰,۰۰۰ - ۲۰۰,۰۰۰

Diagram showing the formula for natural population growth:

$$\frac{\text{تعداد مرگ و میر} - \text{تعداد زاد و ولد}}{\text{تعداد کل جمعیت}} \pm \text{تعداد مهاجرین} \times 100$$

و یا این فرمول

رشد مطلق جمعیت

$$\frac{\text{تعداد مهاجرین به خارج} - \text{تعداد مهاجرین به داخل} - \text{تعداد زاد و ولد}}{\text{تعداد کل جمعیت}} \times 100$$

معمولاً برنامه ریزان برای برنامه ریزیهای مختلف اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی، به آینده نگری جمعیتی نیاز دارند.

قانون ۷۰ زمان دو برابر شدن جمعیت هر کشور را نشان می دهد.

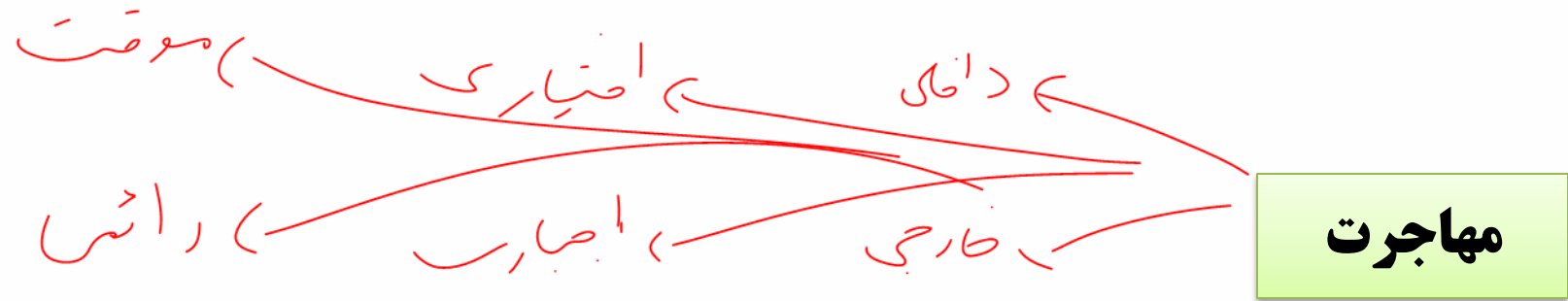
اطلاع از میزان رشد جمعیت، پایه محاسبه فرمول دو برابر شدن جمعیت است. زمان به دست آمده سبب میشود تا برای آینده، پیش بینی های لازم را انجام دهند.

$$\frac{70}{1,24} = 56 \text{ سال}$$

به نظر شما چند سال طول می کشد تا جمعیت کشور ما دو برابر شود؟

$$70 \div \frac{1}{37} = 51 \text{ سال}$$

$$\frac{70}{\text{نرخ رشد جمعیت}} = \text{مدت زمان دو برابر شدن جمعیت}$$

مهاجرت از عوامل مهم در تغییرات جمعیت به شمار می رود. با پیشرفت فناوری و وسایل حمل و نقل، حرکت و جابه جایی نسبت به گذشته افزایش یافته است. افراد در مهاجرت بین **دو واحد جغرافیایی جابه جا** می شوند. بعضی از متخصصان، مهاجرت از ابتدای قرن بیستم تا به حال را در سه شکل بیان کرده اند.

۱- **مهاجرت روستاییان به شهر** که باعث جذب نیروی انسانی جوان از روستا به شهر میشود. این مهاجرت در اقتصاد کشور با از دست دادن نیروی کار روستا و افزایش جمعیت فعال اقتصادی شهر، خود را نشان می دهد.

۲- **مهاجرت های گروهی** که بر اساس **تصمیمات سیاسی** انجام میشود.

۳- **مهاجرت که افراد از یک کشور به کشور دیگر جابه جا می شوند.**

۱- اگر میزان مولید ایران در سال ۱۳۹۶، ۶۵۰،۰۰۰ نفر و مرگ و میر آن ۱۹۲،۰۰۰ نفر و میزان کل جمعیت ۵۹،۸۲۴،۰۰۰ بوده باشد، میزان رشد طبیعی جمعیت چند درصد است؟

- ① صفر درصد ② کمتر از ۱ درصد ③ ۱ درصد ④ بیشتر از ۱ درصد

۲- کدام مورد از موارد و شکل‌های مهاجرت از ابتدای قرن بیستم نیست؟

- ① مهاجرت روستاییان به شهر ② مهاجرت از یک قاره به قاره دیگر
③ مهاجرت گروهی بر اساس تصمیمات سیاسی ④ مهاجرت افراد از یک کشور به کشور دیگر

۳- اگر در کشور A میزان جمعیت ۴۰،۰۰۰،۰۰۰، میزان مولید در سال ۸۲۵،۰۰۰، و میزان مرگ و میر ۳۸۵،۰۰۰ نفر باشد، میزان رشد طبیعی آن چند درصد است؟

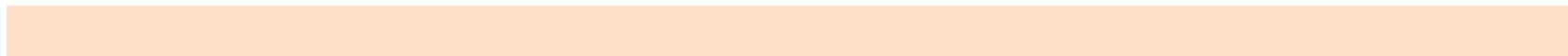
- ① ۰٫۰۱۱ ② ۱٫۱ ③ ۰٫۱۱ ④ ۱۱

$$\frac{825,000 - 385,000}{40,000,000} \times 100 = 1.1\%$$

منظور از سیاست‌های جمعیتی چیست؟
سیاست‌هایی که منجر به کنترل جمعیت یا افزایش جمعیت

رشد مطلق جمعیت چیست؟
$$\frac{\text{مهاجرت} + \text{مردم بر سرزاده‌وله}}{\text{کنترل جمعیت}} \times 100$$

درس ۸

تقسیمات کشوری ایران

ورود آریاییان: آبادی کوچک را «ویس» و آبادی بزرگتر را «گئو»
سابقه تقسیمات کشوری در ایران به زمان داریوش اول، پادشاه هخامنشی برمی گردد که برای اداره
بهرتر، آن را به قسمت هایی به نام ساتراپ تقسیم کرده بود.
ساسانیان: کشور به سرزمین (ایالت) خوره (استان) تسوگ (شهرستان) و رُستاک (دهستان)
دوره عباسیان: ۳۱ ایالت
در زمان صفویه، افشاریه و زندیه: ایالت، ولایت، بلوک و قصبه.
۱- آذربایجان ۲- خراسان و سیستان ۳- فارس و بنادر ۴- کرمان و بلوچستان و ۱۲ ولایت .
در سال ۱۳۱۶: با تصویب قانون تقسیمات کشوری، ایران به ده استان که نام هر استان یک عدد بود و
۴۹ شهرستان

تقسیمات کشوری در ایران

پایتخت

وزارت کشور
وزارتมหال

ملازم (تبدیلان)
موردی

دهستان در
دهستان دیگر
صاحب

تبدیلان
تبدیلان

استان

شهرستان

بخش

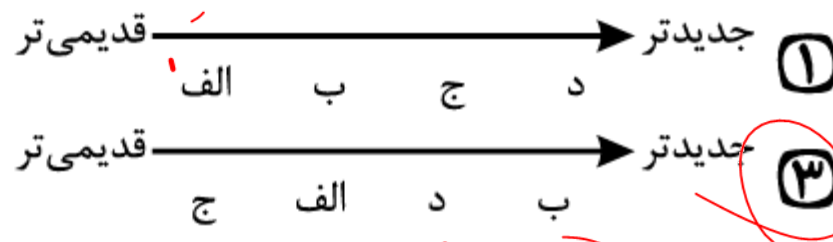
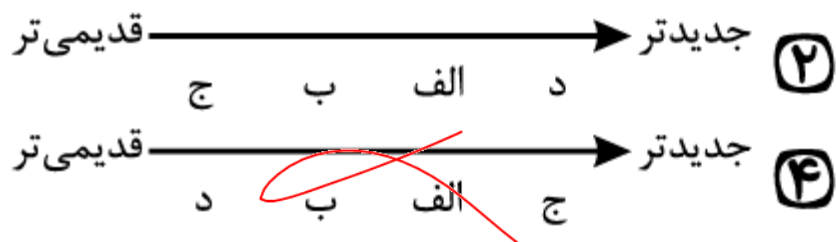
- از لحاظ نظام اداری،
- دهستان تابع بخش،
- بخش تابع شهرستان،
- شهرستان تابع استان
- و استان تابع تشکیلات مرکزی
- (پایتخت) خواهد بود.

تبدیلان
تبدیلان
تبدیلان

در خصوص تاریخچه تقسیمات کشوری در ایران، کدام گزینه به خط زمان درستی از موارد مطرح شده اشاره دارد؟

- الف: در این دوره به واحدهایی تحت عنوان ایالت تقسیم می‌شد. **کتابیان ۵**
- ب: در این دوره به چهار ایالت و دوازده ولایت، تقسیم می‌شد. **کاجار ۶**
- ج: به قسمت‌های ایالت، خوره، تسوگ و رستاک تقسیم شده بود. **ساسانیان ۱**
- د: به قسمت‌های ایالت، ولایت، بلوک و قصبه تقسیم شده بود. **صفوی ۵**

عناصر اصلی تقسیمات کشوری دوره صفویه، افشاریه و زندیه را بنویسید.

ایالت - ولایت - بلوک - قصبه

در زمان ساسانیان تقسیمات کشوری به چه صورتی بوده است؟

ایالت (سرزمین) خوره (اتان) تموک، سدج (توتان) رستاک (دهتان)

دوس ۹

سکونتگاه‌های شهری و روستایی

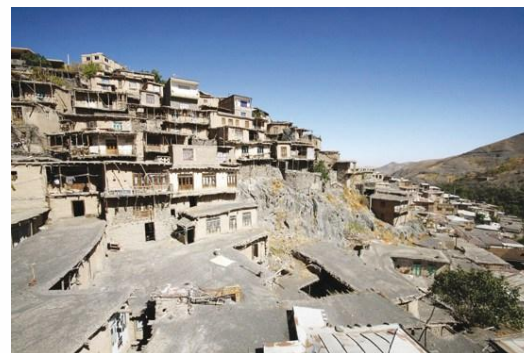
درصد شهرها	ارتفاع
۲۷٪	زیر سطح دریا تا ۵۰۰ متر
۱۳٪	۵۰۰-۱۰۰۰
۵۳٪	۱۰۰۰-۲۰۰۰
۷٪	۲۰۰۰ به بالا

زندگی شهری

زندگی روستایی

زندگی عشایری

انواع سکونتگاه

قدیمی ترین نوع سکونتگاه که در ایران شناخته شده است، **سکونتگاه عشایری** است. در این شیوه زندگی، سکونت و **یکجانشینی دائمی دیده نمیشود**. عشایر به طور مستقیم از منابع طبیعی استفاده میکنند.

در ایران، وجود کوههای **البرزو زاگرس** و نیز **دشت های پست** و هموار مجاور آنها از قرنهای پیش **اوضاع مساعدی را برای دامپروری فراهم کرده است.**

عشایر، زندگی اجتماعی **قبیله ای** دارند و از **ایل و طایفه** تشکیل شده اند و **پیوندهای خویشاوندی** با هم دارند.

ایل سون، بختیاری، قشقایی و ترکمن از ایلات عمده کشور ایران هستند.

بصنی اول امتحان

روستا، محلی است که فعالیت اغلب ساکنان آن به زمین وابسته است و **بیشتر روستاییان به کشاورزی و دامداری اشتغال دارند.**

فضای باز اطراف روستاها، چشم اندازهای طبیعی زیبایی را برای روستاییان فراهم کرده است. روستاییان نسبت به آداب و رسوم محل زندگی خود، **پایبند** هستند. بسیاری از روستاییان در کاشت، داشت و برداشت محصول، با یکدیگر همکاری میکنند. آب و هوای پاک، اوضاع زندگی بهتر و **سالم تر** را برای روستاییان فراهم آورده است.

معمولاً در روستاها، عرضه خدماتی نظیر بیمارستان، فروشگاه و حمل و نقل عمومی، **کمتر و محدودتر** است.

اگر جمعیت هر سکونتگاه به تعداد معینی برسد، طبق قانون، آن را شهر تلقی میکنند. ملاک تبدیل هر سکونتگاه روستایی به شهری در ایران به تشخیص وزارت کشور، جمعیت ~~۱۰/۰۰۰ نفر~~ و داشتن شهرداری است. جمعیت زیاد شهرها به خدمات و تسهیلات بیشتری نیاز دارد.

جمعیت زیاد سبب شده است ^۱ خانه ها فشرده و ^۲ محله ها پرتراکم شود.

بیشتر مردم سکونتگاه شهری، در بخش ^۳ خدمات و ^۴ صنعت شاغل هستند. در شهرها تفاوت بسیاری در ارزش ها، آداب و رسوم و شیوه زندگی مردم وجود دارد.

در عوالم منجر به شکلگیری، شکل‌ها و مختلف سکونتگاه‌ها

شکل سکونتگاه‌ها

هر سکونتگاه از اجزای مختلفی تشکیل شده است. اجزای سکونتگاه‌های روستایی شامل **خانه‌ها، مزارع، چراگاه‌ها، باغ‌ها، مکان‌های عمومی، مساجد، میدان‌ها و راه‌ها** است.

اجزای سکونتگاه شهری اغلب شامل **کاشانه‌ها، خیابانها، میدان‌ها، مکان‌های آموزشی و تفریحی، دانشگاهی، بازار و مراکز درمانی** است. چگونگی قرارگیری پدیده‌های طبیعی و انسانی در سکونتگاه‌ها، شکل‌های مختلفی از سکونتگاه را به وجود آورده است.

شطرنجی

چهارم اساس

خطی

صوبو کو

همدان

شعاعی

روستایی
مرکز
صطکی
میانه اندازی
یکسانی

انواع شکل سکونتگاه های شهری

به تصاویری از شهرهای ایران توجه کنید.
آیا شکل گیری و گسترش این شهرها یکسان است؟
با کمک تصاویر بایکدیگر گفت و گو کنید.

مشکلات توسعه شهرنشینی

در درس جمعیت، با جاذبه های شهری آشنا شده اید. **مهاجرت** در تغییر جمعیت شهری تأثیر زیادی داشته است. با اینکه شهرها به دلایل امکانات و تسهیلات، مورد توجه مهاجران بوده اند اما در **شهرها**، مخصوصاً شهرهای بزرگ، **مشکلات و نارسایی** هایی به چشم می خورد. **این نارساییها در زمینه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی، زندگی در این شهرها را دشوار کرده است.**

نقش سکونتگاه‌ها

نقش هر سکونتگاه بر اساس **وضع جغرافیایی** آن، اعم از انسانی یا طبیعی تعیین میشود؛ به طور مثال، شهرهای مقدس **مشهد** و **قم** به دلیل وجود زیارتگاهها مورد توجه زائران است. این شهرها را «زیارتگاهی» می‌نامند. شهرهای **تهران** و **تبریز** به دلیل اقامت دانشجویان از سراسر کشور، نقش دانشگاهی هم دارد. شهرهای **اصفهان** و **اراک** به دلیل وجود کارخانه‌های مهم و متعدد، نقش صنعتی دارد.

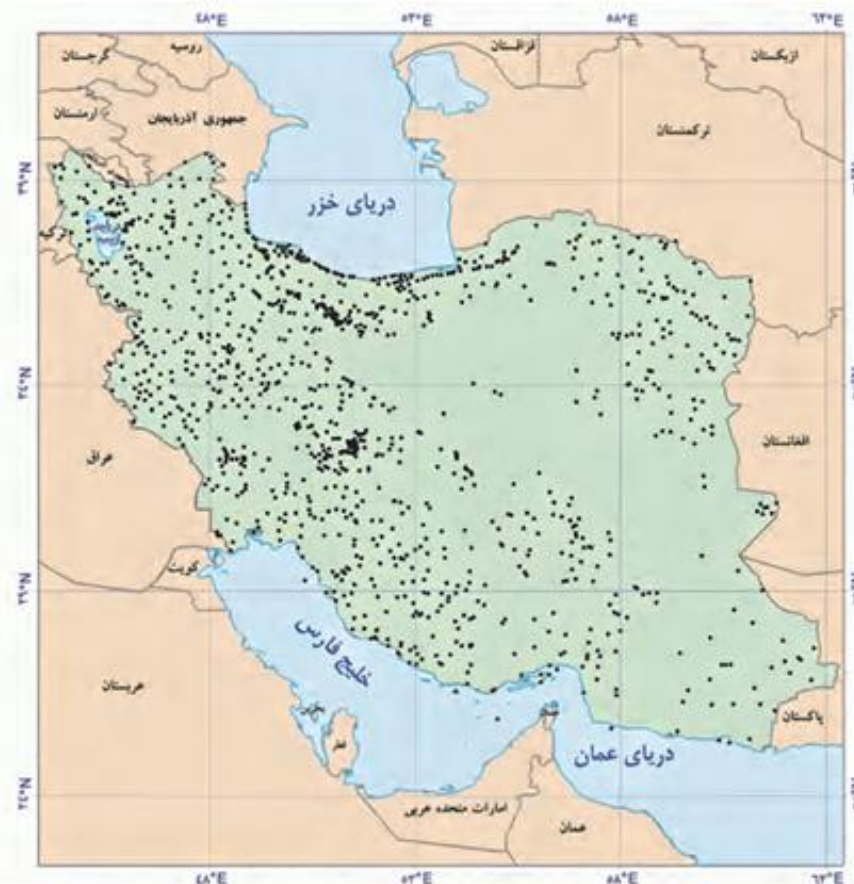
شهر گریزی ← مهاجرت معکوس ← مهاجرت بازگشتی

با توجه به مشکلات شهرهای بزرگ در سال های اخیر از جمله آلودگی هوا، گرانی مسکن و آسیب های اجتماعی، حرکت جمعیت از شهرهای بزرگ به مکان های کوچک تر یا روستاها آغاز شده است. این پدیده را «شهر گریزی یا مهاجرت معکوس» می گویند.

۲۷- کدام گزینه، دلیل مناسبی برای «تمرکز سکونتگاه‌ها در نیمه غربی کشور» است؟

مرجع: سراسری- ۱۳۹۹

- ① تمرکز سکونتگاه‌ها در مناطق کوهپایه‌ای، بیشتر است.
- ② میان ناهمواری‌ها و تراکم جمعیت ارتباط نزدیکی وجود دارد.
- ③ کلیه ساکنان یک منطقه به دلیل عوامل مشترک جابه‌جا می‌شوند.
- ④ بخش اعظم سرزمین ما را نواحی مرتفع و کوهستانی تشکیل می‌دهد.

مرجع: سراسری - ۱۳۹۸

زیاد

- ۲) نقش سکونتگاه‌ها در طول زمان تغییرات کمتری دارد.
- ۴) اغلب سکونتگاه‌ها چند نقش دارند و یکی از آنها را ایفا می‌کنند.

نعم

۲۸ - همه عبارات‌ها مفهوم نادرستی از «نقش شهر» را بیان می‌کنند؛ به جز:

- ۱) سیمای سکونتگاه‌های سیاسی و اداری، همانند یکدیگر هستند. ✓
- ۳) نقش هر سکونتگاه براساس وضعیت طبیعی آن تعیین می‌شود.

جوامعی

اهم از طبیعی یا انسانی

- ۲ نحوه توزیع شبکه خطوط حمل و نقل ریلی و جاده‌ای
- ۴ نقش عوامل طبیعی و انسانی در شکل‌گیری شهر و روستا

۲۹ - کدام گزینه، دلیل مناسبی برای عبارت زیر است؟

«در سطح زمین، اشکال مختلفی از سکونتگاه‌ها به وجود آمده است.»

- ۱ چگونگی قرارگیری پدیده‌های طبیعی و انسانی
- ۳ دسترسی به شرایط جغرافیایی (طبیعی، انسانی) مناسب

درس ۱۰

توان‌های اقتصادی ایران

یکی از اساسی ترین نیازهای انسان، نیاز به غذا است. به منظور برطرف کردن این نیاز، **شکلی از رابطه بین انسان و محیط طبیعی ایجاد شده است که آن را «کشاورزی» می نامیم.**

این بخش به دلیل ایفای نقش حیاتی در **تأمین مواد غذایی سالم، خودکفایی، ایجاد اشتغال** و بهره مندی صحیح از مواهب الهی مانند آب و خاک، در اقتصاد کشور نقش بسیار مهمی دارد. کشاورزی از فعالیت های اساسی و زیربنایی در اقتصاد ایران است که در سایه تلاش روستاییان زحمت کش محصولات با کیفیت به بازار عرضه می شود.

این بخش شامل فعالیت های گوناگونی است. مهم ترین فعالیت ها در این بخش عبارت است از: **زراعت، باغداری و دامداری**

کسرتگی کشاورزی در ایران

تنوع وضعیت آب و هوایی در ایران، موقعیت مساعدی را برای تولید انواع محصولات زراعی فراهم آورده است. انواع غلات، حبوبات، سبزیجات و محصولات جالیزی، نباتات علوفه ای و محصولات صنعتی، از جمله محصولاتی است که در اقصی نقاط ایران کشت می شود.

برداشت سیب زمینی - البرز

برداشت گندم - فارس

اختلاف شدید درجه حرارت روزانه و سالانه در نواحی مختلف ایران، سبب ایجاد **تنوع فراوان** در تولیدات باغی شده است.

کشور ما برای تولیدات باغی از مزیت های زیادی برخوردار است؛ زیرا امکان کشت انواع گوناگون میوه های سردسیری، نیمه گرمسیری و گرمسیری را دارد.

این بخش از کشاورزی، از مهم ترین اقلام صادراتی کشور است که هر ساله ارزش فراوانی را وارد کشور می کند.

گونه های بی نظیری مانند **پسته، انار و خرما**ی ایرانی در جهان بی همتاست.

خرما - آبپخش - بوشهر

انار ساوه - مرکزی

پسته - رفسنجان - کرمان

استفاده از کشت گلخانه ای، یکی از روش هایی است که بین باغداران ایرانی رایج شده است؛ زیرا مزایای فراوانی دارد؛ از جمله:

- ۱- کاهش مصرف آب ✓
- ۲- تولید در همه طول سال و همه جا ✓
- ۳- کنترل بهتر وضعیت کشت ✓

بسیاری از مواد غذایی که ما مصرف می کنیم، مستقیم یا غیرمستقیم از راه دامداری به دست می آید.

گسترده‌گی زیاد در عرض جغرافیایی، وجود گونه های متنوع دامی، تنوع اقلیمی و تنوع گونه های گیاهی، وضع مناسبی را برای کشورمان به منظور پرورش انواع دام فراهم کرده است.
علاوه بر آن روند روبه رشد صنایع تبدیلی، وجود نیروی انسانی متخصص و ماهر و استفاده از روش های علمی در مجموع، باعث رشد این بخش از اقتصاد کشور ما شده است.

پرورش بلدرچین - گالیکش - استان گلستان

پرورش شترمرغ - استان اصفهان

پرورش شتر - استان هرمزگان

تولید محصولات دامی باعث رونق صنایع غذایی در کشور شده است. این صنایع در اقتصاد غذایی، اشتغال، تولید ناخالص داخلی، امنیت غذایی و صادرات کشور نقش مهمی دارد.

یکی از تولیدکنندگان محصولات دامی، **عشایر** غیور و زحمتکش هستند، هر چند جمعیت عشایری کمتر از ۲٪ از جمعیت کشور است، آنان ۲۵٪ واحد دامی و ۲۰٪ تولید پروتئین مربوط به دام را به خود اختصاص داده اند.

فعالیت

- ۱- در استان محل زندگی شما کدام گروه از تولیدات دامی و صنایع غذایی وجود دارد؟
- ۲- آیا ارتباطی بین توان محیطی محل زندگی شما با این فعالیتها وجود دارد؟

صنعت شامل مجموعه فعالیت هایی است که به تغییر شکل فیزیکی یا شیمیایی مواد مختلف و تبدیل آنها به محصولات جدید منجر می شود؛ اعم از اینکه این تغییرات با دست یا ماشین در کارگاه و یا منزل انجام شود.

بخش صنعت، محرک اصلی رشد، موفقیت و نوآوری کشورها به شمار می رود.

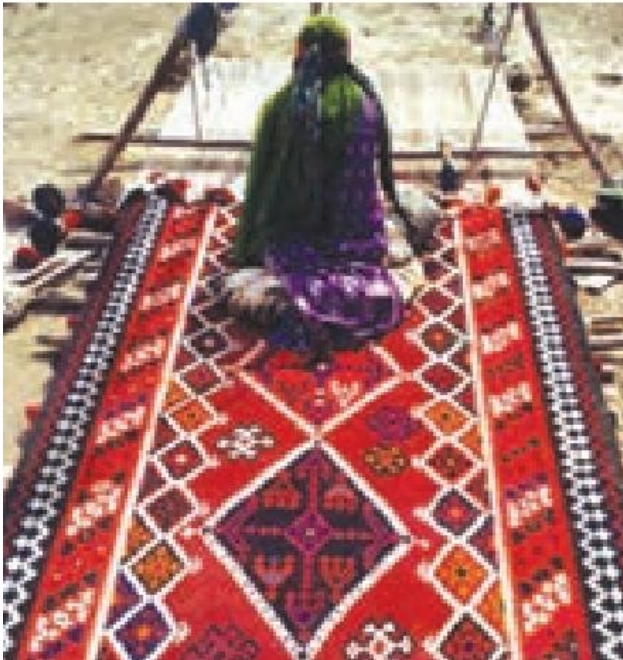
فعالیت در این بخش به ایجاد اشتغال منجر خواهد شد. بسیاری از مشاغل به طور مستقیم یا غیرمستقیم به صنعت وابسته است. بخش صنعت در تجارت، تحقیق، توسعه و بهره وری سهم قابل توجهی دارد.

بخش صنعت و معدن

تقسیم بندی صنایع
در ایران

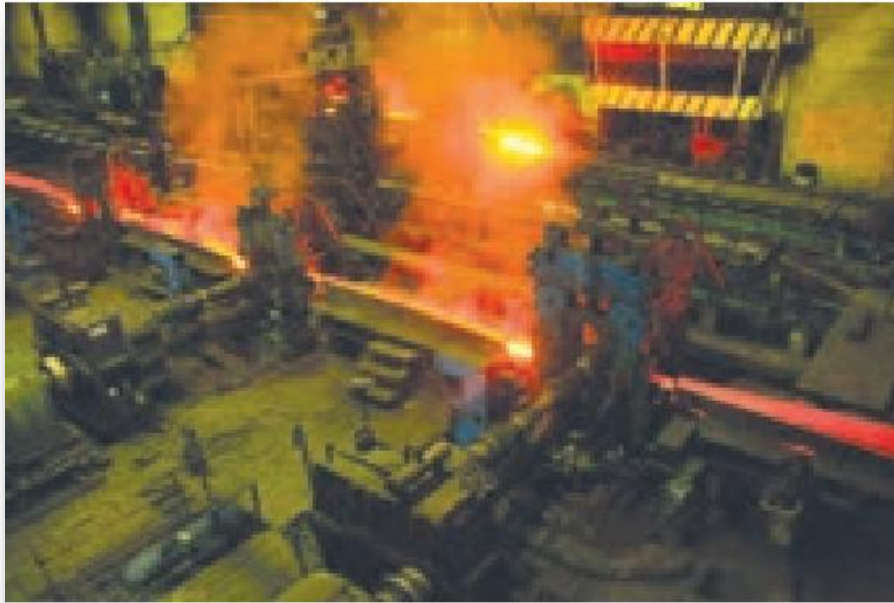
صنایع اصلی کشور را می توانیم به دو گروه «صنایع دستی» و «صنایع ماشینی» تقسیم بندی کنیم.

به آن دسته از فعالیت هایی گفته می شود که عمدتاً با استفاده از **مواد اولیه بومی** و **به کارگیری ابزار و وسایل ساده دستی**، در قسمتی از مراحل اساسی تولید و به ساخت **محصولی** منجر می شود که در هر واحد **آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر** به گونه ای تجلی می یابد.

صنایع ماشینی

شامل صنایع نفت و گاز، پتروشیمی، فلزات اساسی،
خودروسازی، ماشین سازی، صنایع شیمیایی و صنایع
غذایی می شود.

تولید فولاد - اهواز

ذوب آهن - اصفهان

صنایع مربوط به فلزات اساسی، از جمله صنایع ماشینی است که شامل **صنعت فولاد**، **آلومینیوم**، **مس**، **سرب** و **روی** می شود.
بخش زیادی از صادرات غیر نفتی کشور را این بخش صنعتی پوشش می دهد.

از جمله صنایع مهم کشورمان **صنعت پتروشیمی** است که بعد از نفت و گاز، بزرگ ترین بخش صنعتی کشور به شمار می رود.

مواد پتروشیمی در تولید انواع **لاستیک**، **پلاستیک**، **شوینده**، **چسب**، **کود**، **رنگ**، **الیاف مصنوعی** و... کاربرد دارد.

پتروشیمی - بندر امام خمینی

معادن

ایران یکی از کهن ترین تمدن های جهانی در کشف معدن است و امروزه با وجود بیش از ۷۰ نوع ماده معدنی، **یکی از قدرت های برتر معدنی جهان** است. در کشور ما موادی مانند **نفت، گاز، بوکسیت، مس، روی، سرب، سنگ آهن** و... وجود دارد.

هم چنین بخش معدن یکی از بخش های مهم اشتغال در کشورمان است. استانهای **یزد، کرمان و اصفهان** بیشترین شاغلان بخش معدن کشور را دارند.

بخش خدمات

خدمات

به زنجیره فعالیت های مالی، مدیریتی، بهداشتی، آموزشی، انتظامی، اطلاعاتی، گردشگری، تجارت و بازرگانی که به طور تدریجی در بهبود کیفیت و کمیت تولیدات کشور مؤثرند، **«خدمات»** گویند.

این خدمات در کشور ما به وسیله بخش خصوصی و دولتی به مردم عرضه می شود.

گردشگری

یکی از خدمات مهم، که امروزه مورد توجه بسیاری از کشورها قرار دارد، گردشگری است.

گردشگری در ردیف شغل های **پر درآمد، پاک** و **کم هزینه** است که برای کشور میزبان می تواند **اشتغال زایی، توسعه و رونق اقتصادی، و ارتباطات جهانی سازنده** ایجاد کند.

کشور ما برای جذب گردشگران داخلی یا خارجی توانمندی های فراوانی دارد؛ به شکلی که **سازمان جهانی گردشگری (WTO)** ایران را از نظر جاذبه های طبیعی، در **رتبه پنجم** و از نظر جاذبه های تاریخی و فرهنگی در **رتبه دهم** جهانی قرار داده است.

۳۶- با توجه به این که شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست، در کشور ما، هر استان چه اقدامی لازم است انجام دهد؟

مرجع: سراسری - ۱۴۰۲

- ① تولیدات باغی خود را بر اساس موقعیت نسبی، تطبیق دهد و میوه‌های ویژه خود را تولید و صادر کند.
- ② تولیدات باغی خود را بر اساس موقعیت ریاضی، تطبیق دهد و میوه‌های ویژه خود را تولید و صادر کند.
- ③ به دلیل کمبود منابع آب ناشی از موقعیت نسبی، محور توسعه کشاورزی را از زراعت به باغداری تبدیل کند.
- ④ به دلیل کمبود منابع آب ناشی از موقعیت مطلق، محور توسعه کشاورزی را از باغداری به زراعت تبدیل کند.

صنایع اصلی کشور را می توان به چند گروه تقسیم بندی کرد؟

صنایع دستی
صنایع مادر
صنایع اساسی
صنایع پتروشیمی
صنایع نفت و گاز

چه عاملی باعث رشد بخش اقتصادی دامداری در ایران گردیده است؟
توسعه کتور در عرض جغرافیایی

توسعه کتور در عرض جغرافیایی

مزایای کشت گلخانه‌ای را بنویسید.

— نظارت بهتر بر عملکرد کشت
— کاهش مصرف آب
— دوره بارش طولانی‌تر

به چه دلیل امروزه توصیه می‌شود محور توسعه کشاورزی از زراعت به باغداری با روش مدرن تغییر یابد؟